

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ
1950

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

SOEREN KIERKEGAARD

ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ: Κ. Θ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Δανός διανοητής Σέρην Κίρκεγκωρντ (Soeren Kierkegaard) εἶναι ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, πού, χωρὶς νὰ ὀλοκληρῶσιν φιλοσοφικὸ σύστημα, ἐπηρέασαν βαθύτατα μὲ τὸ ἔργο τους ὀλόκληρες ἐποχές καὶ μένουν, σταθμοὶ φωτεινοί, σὰν ὀδηγητικοὶ φάροι, στὴν πρόοδο τῆς ἀνθρώπινης διανοήσεως. Ἔτσι ὁ Πασκάλ, ὁ Ρουσσώ, ὁ Νίτσε, ὁ Σορέλ, ὁ Καρλάιλ, ὁ Σέστοφ, ὁ Μπερντιάεφ, οὔτε ἰδρυτὲς φιλοσοφικῶν συστημάτων εἶναι, οὔτε - κοινωνιολογικὲς σχολὲς ἐθεμελίωσαν τοῦ κάκου ὅμως θὰ προσπαθοῦσε κανεὶς νὰ καταλάβῃ τὴ φιλοσοφικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ κίνησι τῶν τελευταίων αἰώνων, ἀκόμα καὶ τῆς ἱστορίας, γενικώτερα, τὸν εἰσμό, δίχως τὴ μελέτη καὶ κατανόησι τῶν ἔργων τῶν ἀναφερομένων διανοητῶν. Καὶ τοῦ Κίρκεγκωρντ ἡ ἐπίδρασι στὴν πνευματικὴ, τὴν καλλιτεχνικὴ καὶ ἠθικὴ ζωὴ τῶν Βορειογερμανικῶν Χωρῶν ὑπῆρξε μεγίστη, τὰ τελευταῖα δὲ χρόνια τὰ ἔργα του μεταφράσθησαν σ' ὅλες τὶς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ οἱ φιλολογίαι τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἔχουν πλουτισθῆ μὲ πραγματεῖαι γὰρ τὸ ἔργο του ταὶ τὴν ἐπίδρασί του.

Γεννήθηκε στὴν Κοπεγχάγη, τὸ 1813, ὁ πατέρας του ὅμως ἦταν ἀπὸ τὴν Ἰσλανδία. Παιδί ὁ Κίρκεγκωρντ ἦταν φιλάσθετος, μελαγχολικός, μὲ πρόωγη ἀνάπτυξι. «Δὲν ἦμουν ποτὲ παιδί», ἔγραψεν ἀργότερα. Δύο ἀνθρώποι ἐπέδρασαν πιστικὰ πάνω στὴ ζωὴ του: ὁ πατέρας του κ' ἡ ἀρραβωνιαστικιά του' στὸ ἔργο του διακρίνονταὶ βαθειὰ τὰ ἴχνη τῆς ἐπίδρασεώς των. Ὁ πατέρας του τὸν ἐμύθησε στὸ Χριστιανισμὸ καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸ σοβαρὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος, ἀλλὰ μαζὶ καὶ τὴ βαθειὰ συναίσθησι τοῦ ἀμαρτήματος. Ἦταν 22 χρονῶν ὅταν ἀπὸ κάποιον περιστατικὸ τὰ αἰσθήματα ἀπέναντι τοῦ πατέρα του ἄλλαξαν καὶ μαζὶ ἡ στάσι του ἀπέναντι τῆς ζωῆς. «Τότε, γράφει στὸ Ἡμερολόγιό του, ἐγένεν» ὁ μεγάλος σεισμὸς, ἡ τρομερὴ ἀνατροπὴ, πού ξαφνικὰ μοῦ ἐπέβαλεν ἕνα νέο ἀλάνθαστο νόμο ἐρμηνείας ὄλων τῶν φαινομένων. Ἐκατάλαβα ὅτι ἡ μεγάλη ἡλικία τοῦ πατέρα μου δὲν ἦταν θεία εὐλογία, ἀλλὰ μᾶλλον κατάρρα' ὅτι αἱ ἀξιόλογες διανοητικὲς ἱκανότη-

τες τῆς οἰκογενείας μας ἦταν προωρισμένες ἀποκλειστικῶς καὶ μόνο νὰ κατασπαράσσωνται ἀμοιβαίως. Εἶδα στὸ πρόσωπο τοῦ πατέρα μου ἕνα δυστυχισμένον πού τοῦμελλε νὰ ἐπιζῆσῃ ὄλων μας, ὄρθιος σὰ σταυρὸς πάνου στὸ μνήμα τῶν ἐλπίδων του...».

Τί ἐννοεῖ ὁ Κίρκεγκωρντ λέγοντας σεισμὸ καὶ τρομερὴ ἀνατροπὴ; Φαίνεται πὼς τὴν ἐποχὴν αὐτὴ πληροφορήθηκε μερικὰ σκοτεινὰ σημεῖα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ πατέρα του: «Τὴ φοβερὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, πού παιδί, σὰν ἐφύλαγε τὰ πρόβατα, στὶς πλαγιὰς τῆς Γιουτλάνδης, ἀρρωστος, τσακισμένος ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸ κρύο, ὀρθώθηκε πάνου σ' ἕνα λόφο καὶ βλαστήμησε τὸ Θεὸ καὶ αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος, ὀγδόντα δυὸ χρονῶνε πιά, δὲ μποροῦσε νὰ τὸ λησμονήσῃ».

Ἴσως νὰ μαθεῖν ὁ Κίρκεγκωρντ τότε καὶ δεῦτερο μυστικὸ: τὶς σχέσεις του μὲ τὴν ὑπερτίαν του, πού τὴν παντρεύθηκε κατόπι' ἕνα τέτοιο πρᾶγμα τὸν ἐβάρανε σὰν παράβασι τῆς ἑβδομῆς ἐντολῆς, σὰν ἀμάρτημα βαρὺ.

Μ' αὐτὰ, ὁ θαυμασμὸς κ' ἡ ἐμπιστοσύνη πού ἐνοιωθε γὰρ τὸν πατέρα του γκρεμίσθησαν ξαφνικὰ καὶ μαζὶ κλονίσθησαν μέσα του πεποιθήσεις, ἰδέαι, αἰσθήματα' ἡ πίστι στὸ Χριστὸ ἐκινδύνεψε. Τῶρριξε σὲ ταπεινὰς διασκεδάσεις καὶ κακὰς συναναστροφὰς. Ὅταν ἀργότερα θυμόταν τὴν περίοδο αὐτὴ τῆς ζωῆς του, εἶχε τὸ αἶσθημα πτώσεως.

Ἡ κρίσις αὐτὴ ἐπέρασε καὶ μετὰ τρία χρόνια ξαναβρῆκε τὸ αἶσθημα τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν πατέρα του καὶ τὴν πίστι του στὴ θρησκεία. Ἐν τῷ μεταξύ ἐξακολουθοῦσε τὶς σπουδὰς του. Ἡ βαθειὰ γνώσι τῆς λατινικῆς καὶ ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας δειχνηται ζωηρὴ μέσα στὸ ἔργο του. Ἐσπούδασε θεολογία καὶ τὸ 1840 ἐπῆρε τὸ δίπλωμά του, δὲν ἀφιερῶθηκεν ὅμως στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀκολούθησε τὸ ἐλεύθερο στάδιο τοῦ συγγραφέως, χωρὶς νὰ αἰσθανθῆ τὸν ἑαυτὸ του ἐλευθερωμένον ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸν προωρισμὸ, πού ἔταξε σκοπὸ τῆς ζωῆς του. Μὲ τὴν προσήλωσί του στὸ Χριστιανικὸ Ἰδανικὸ, ἀκοίμητος πάντα στρατιώτης τῆς ζωντανῆς θρησκείας, ἐνοιωθε ὡσὰν ἐλάττωμα

Ε. Δ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

τῆ φιλολογικῆ του κλίσι. «Αὐτό, ἔγραφε, μ' ἔκαιγε πάντα, σάν καρφί στή σάρκα μου». Ὑπέφερε πάντα γιατί ἔκανε ποιήσι, ἀγτί θά κἀνὴ ζωῆ. Ἡ μεγαλύτερη ἀνησυχία του ἦταν: «Μήπως δὲν εἶμαι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ ποιητής;» Ἐρμήνευε τὸ ποιητικὸ του ὄρωσ ὡς παράβασι τοῦ Θεοῦ Κανόνος: «Ἡ ποιήσι εἶναι τὸ Θεοῦ στοιχεῖο, πὺ εἰσχωρεῖ στὴν ἀνθρώπινην ὑπαρξί· ἀποτελεῖ τις ἴνες, πὺ ὑφαίνει καὶ συγκρατεῖ ἢ θεότης. Θάλεγε λοιπὸν κανεῖς πὺς εἶν' εὐτυχημένα, τὰ προικισμένα αὐτὰ ἄτομα, αὐτοὶ οἱ ζωντανοὶ τηλεγραφοὶ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Μὰ δὲν εἶν' ἔτσι. Ὁ κληρὸς των εἶναι βλακεία, ἀχαριστία, κλάνη, κοντολογίῃς ἀρνησι τῆς προσωπικῆς των συστάσεως, ἀδυναμία νὰ ὑπομείνουν τὴν ἔξασι πὺ προκαλεῖ τὸ θεῖον... Αὐτὴ εἶναι ἡ αἴγλη τοῦ κόσμου, τὸ ὑπέρτατον ἀγαθὸν καὶ τὸ θαῦμα τῆς γῆς: οἱ ποιητές. Τὸ ἀνεκτίμητο αὐτὸ ὄνομα, πὺ τοῦ ἀποδίδουν τις ὑψηλότερες τιμές, τις ἱερώτερες προσδοκίες· καὶ μ' ὄλα αὐτὰ ποιὸς ὁ κληρὸς του; Νὰ νοιώθῃ δίψα, πὺ ποῖε δὲ σβύνει...»

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη ἀντίφασι πὺ τυραννεῖ τὸν Κίρκεγκωρντ· ἡ ζωῆ του ὑπῆρξε διαρκῆς ἀγωνία καὶ σπαραγγμός· ἀτέλειωτη σειρὰ ἀντινομῶν. Ἀπὸ τὸ 1837, πρὶν ἀκόμα πάρη τὸ δίπλωμά του, ἔβαλε σκοπὸ στὴ ζωῆ του, ἔθεσε τὸν ἑαυτὸ του στὴν ὑπηρεσία τοῦ χριστιανικοῦ ἰδανικοῦ. Ὅμως αὐτὸ δὲν ἐμπόδιζε νὰ νοιώθῃ τις ἐντυπώσεις τῆς ζωῆς μὲ πολὺ ξυπηνημένη ἀισθαντικότητα. Ὅλα του τὰ ἔργα, μπορεῖ νὰ πῆ κανεῖς, ἀναφέρονται σὲ περιστατικὰ τῆς ζωῆς του. Τὸν ἐνθουσίαζεν ἰδίως ἡ μουσικὴ καὶ μάλιστα τοῦ Μότσαρτ. Στὸ «Συμπόσιο» μὲ πάθος ἐκφράζεται γιὰ τὴ μουσικὴ τοῦ «Δὸν Ζουάν», τὴν ἀποχαλίνωση αὐτῆ τοῦ σαρκικοῦ πνεύματος, τὴν παντοδυναμία τῆς ἐπιθυμίας, τὴν ἐνσάρκωση τῆς σάρκας, μὲ τὴν ὁποία μουσικὴ — λέγει — ὁ Μότσαρτ ἀποκαλύπτει στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐνότητα τῆς σκέψεως καὶ τοῦ εἶναι, τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ζωῆς, «εἰσδύοντας μέσα στὴν αἰωνιότητα ἐκείνη, πὺ δὲ στέκει ἔξω ἀπὸ τὸ Χρόνο, μὰ βρίσκεται μέσα στὸ Χρόνο, χωρὶς κανένα πέπλο νὰ τὴν κρύβῃ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου».

Τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1840 ἀρραβωνιάσθηκε τῆ Ρετζίνα Ὀλσεν, ἀλλὰ μετὰ ἕνα ἔτος διέλυσε τοὺς ἀρραβῶνες. Γιατί; Νὰ τὴν ἀγαπᾷ δὲν ἔπαψε, φαίνεται ὅμως ὅτι ἀπὸ τὴν ἔρωτα τοῦ Κίρκεγκωρντ ἔλειπεν ἡ νεανικὴ ρώμη· ἔνοιωθεν ἀπέναντι τῆς Ρετζίνας γέρο τὸν ἑαυτὸ του, μ' ὄλο πὺ μόλις τὴν ἐπερνοῦσε δέκα χρόνια. Ἐκείνη παιχιδιάρα, ὀλόγιον ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς· αὐτὸς βυθισμένος στὴ σιωπῆ καὶ τὴ μελαγχολία του, κυριαρχημένος ἀπὸ θρησκευτικότητα: ἡ ρῆξι ἦταν μοιραία· καὶ ὁ Κίρκεγκωρντ ἀνέλαβε τὴν εὐθύνη. Ἀργότερα ἔγραφε γιὰ τὴ διάλυσι των ἀρραβῶνων: «Θάπρεπε νὰ μὴσῶ τῆ Ρετζίνα σὲ τρομερὰ πράγματα· τις σχέσεις μου μὲ τὸν πατέρα μου, τὴ μελαγχολία μου, τὴν αἰώνια νύχτα πὺ βασιλεύει μέσα στὴν καρδιά μου,

τις ἐπιθυμίες καὶ τις παραλυσίες μου, πὺ μόνο ὁ Θεὸς δὲ θάβρη ἴσως τόσο φοβερός, γιατί, τὸ κάτω-κάτω, ἡ ἀγωνία ἦταν πὺ μὲ ἀφάνιζε». Προσπάθησε νὰ μιλήσῃ στὴ Ρετζίνα γιὰ τὸ Χριστιανισμό, ἐκείνη προφανῶς δὲν τὸν ἐκατάλαβε βαθειὰ κ' ἔτσι αὐτὸς ἐνόμισε πὺς τῆς ἔλειπε κάθε θρησκευτικὸ αἶσθημα. Ἀπὸ μέρα σὲ μέρα ἔσβυναν οἱ ἐλπίδες μιᾶς πιθανῆς ἀρμονίας. Κ' ἔτσι τὸν Αὐγουστο τοῦ 1841 τῆς ἐγύρισε τὸ δαχτυλίδι μὲ τὸ ἔξῃς γράμμα: «Αὐτὸ πὺ ἐμελλε νὰ συμβῆ, συμβαίνει σήμερα... Πρὸ παντός ἔχεσε ἐκεῖνον πὺ σου γράφει. Συγχώρεσε ἕναν ἀνθρώπο πὺ μπορεῖ νάναί γιὰ ὅ,τι ἄλλο ἱκανός, μὰ ὄχι γιὰ νὰ κάμη μιὰ γυναῖκα εὐτυχημένη». Ἡ κόρη πειράχθηκε πολὺ· εἶπε πὺς θὰ πέθαινε· μὰ — ἔτσι εἶναι ἡ ζωῆ, — παρηγορήθηκεν ἀργότερα, παντρεύθηκε μὲ ἄλλον κ' ἔζησεν εὐτυχῆς. Ὁ Κίρκεγκωρντ, στὴν ἀρχὴ νοιώθοντας τύψεις μέχρι νοσηρότητος ἀπέναντι τῆς κόρης, ὅταν τὴν εἶδε παρηγορημένη, ἀπογοητεύθηκε· ἀργότερα ὅμως τὰ αἰσθήματά του ἐμαλάκωσαν καὶ τὸ 1849 τῆς ἔγραφε ἕνα γράμμα, πὺ ἐκείνη τὸ πῆρε μετὰ τὸ θάνατό του: «Εὐχαριστῶ, τῆς ἔγραφε, γιὰ τὸν καιρὸ πὺ ἦσουν δική μου, εὐχαριστῶ γιὰ ὅσα σου ὀφείλω, εὐχαριστῶ, χαριτωμένη μου δασκάλα, γιὰ ὅσα μοῦ ἐδίδαξες μὲ τὴν παιδικὴ σου καρδιά... Εὐχαριστῶ. ὦραῖο μου κρῖνο, πουλάκι μου, σ' εὐχαριστῶ, θλίψη μου... Εὐχαριστῶ καὶ γιὰ τὰ δάκρυά σου... Μὰ γιατί τόσα λόγια; Ἡ ζωῆ μου σου τὰ ἐκφράζει: ὑπῆρξε ὁ μόνος μου ἔρωσ καὶ μὲ τὸ γάμο σου ἔγινε ἀνάμεσα σ' ὄλα τὰ ζωντανὰ πλάσματα τὸ ἀνθρώπινο ὄν ὁποῦ τοῦ χρωστάω τὴν πῶ πολλὴ εὐγνωμοσύνη».

Ὅπως βλέπομε, ἡ ρῆξι μὲ τῆ Ρετζίνα δὲν ἦταν ἀπλὸ αἰσθηματικὸ ἐπεισόδιο. Ἐτρικύμισε τὴ ζωῆ του, ἐπηρέασε βαθύτατα τὸ ἔργο του: Τὸ «Ἡμερολόγιον ἐνὸς Ξελογιαστῆ» τὸ ἔχει ἐμπνευσθῆ ἀπ' ἐκεῖ καὶ σ' ἄλλα ἔργα μεταγενέστερα ζωηρότατα διακρίνονται ἴχνη. Ἐκείνη τοῦ ἀποκάλυψε τὸ σφάλμα του καὶ τὸν ἔκαμε νὰ στραφῆ πρὸς τὴ λύτρωσι.

Γενικά, ὅπως εἶπαμε καὶ παραπάνω ὄλα τὰ ἔργα τοῦ Κίρκεγκωρντ λὲς κ' εἶναι γραμμένα σὰ δικαιολογία, σάν ἐξήγησι, σάν ὑπομνημάτισι τῆς ζωῆς του.

Τὸ πρῶτον τοῦ ἔργο «Σημειώσεις ἐνὸς ἐν σιωπῆ ζώντος ἀνθρώπου» (1838) δὲν εἶχε ἐπιτυχία, μὰ τὸ «Ἀπὸ τὰ δυὸ ἕνα» πὺ ἐξέδωσε τὸ 1843, γιὰ νὰ δικαιώσῃ τὴν προσωπικὴ του θέσι στὴ ζωῆ, τὸν ἀνέδειξεν. Ἀκολουθεῖ τὸ «Ἡμερολόγιον ἐνὸς Ξελογιαστῆ» (1843), «Ἡ ἐννοια τῆς ἀγωνίας» (1844), «Φόβος καὶ τρόμος» (1844), «Φιλοσοφικὰ ψίχουλα» (1844), «Σταθμός στὸ δρόμο τῆς ζωῆς» (1845), πὺ τὸ πρῶτον μέρος των εἶναι τὸ δημοσιευόμενον ἐδῶ «Συμπόσιο», «Ὑστερόγραφο ὄχι ἐπιστημονικὸ στὰ φιλοσοφικὰ ἀποσπάσματα» (1846), «Ἀσθένεια πρὸς θάνατον» (1849), «Προχέμνασι», «Ἐποικοδομητικὸς λόγος» (1849), «Μαθητεία στὸ Χριστιανισμό» (1856) καὶ ἄλ-

λα. Τὰ ἅπαντά του ἐκδόθηκαν γερμανικὰ σὲ 12 τόμους (1922-28) ὑπὸ τοῦ Σρέμπφ. Τὸν τελευταῖο χρόνο τῆς ζωῆς του (1855) ἐξέδωκε καὶ τὸ περιοδικὸ «Στιγμή», ἀλλὰ μόνο 9 φύλλα ἐπρόφθασε νὰ βγάλῃ. Ἐπέθανε τὴν 11 Νοεμβρίου τοῦ 1855.

Τὰ περισσότερα ἔργα του τὰ ἐδημοσίευσεν κρυμμένος κάτω ἀπὸ ψευδώνυμα: «Σιωπηλὸς Ἀδελφός», «Ἰλάριος Βιβλιοδέτης», «Βίκτωρ Ἐρημίτης», «Κωνσταντῖνος Κωνσταντῖος», «Ἰωάννης ὁ Ξελογιαστὴς», «Πάρεδρος Βίλχελμ» κ. ἄ. Ἐχρησιμοποίησε δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ φιλολογικὰ τεχνάσματα γιὰ νὰ κρύψῃ τὴν προσωπικὴν του παρουσίαν. Λές κ' ἐνοιωθεῖ τὴν ἀνάγκη μιᾶς ἀντιδράσεως, μὲ τὰ ψευδώνυμα, στὸν ἀπόλυτο ὑποκειμενισμόν που διαχέει ὅλα του τὰ ἔργα. Στὸ ἔργο που ἐξεδόθη μετὰ τὸ θάνατό του «Ἡ ἀποψὶ μου ὡς συγγραφέας» μιλάει διὰ μακρῶν γιὰ τὴν ἀνάγκη που αἰσθανόταν νὰ καλύψῃ τὴν προσωπικότητά του κάτω ἀπὸ ψευδώνυμα. Ἐκτός που ὁ συγγραφεὺς κρατιέται σὲ ἀπόσταση—ἀπόστασις τεχνητή—τὸ ψευδώνυμο σημαίνει ἰνκόγνιτο τοῦ πνεύματος, εἶναι τὸ μόνο τέχνασμα, μὲ τὸ ὅποιο τὸ πνεῦμα γίνεται ὄργανο τοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεανθρώπου, ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ Θεάνθρωπο, λόγῳ τῆς ἀπουσίας διαμέσου. Μὴ νομίση ὁμως κανεὶς πὼς ἓνα ὀρισμένο ψευδώνυμο ἐξαντλεῖ τὴν προσωπικότητα τοῦ Κίρκεγκωρντ. Τὰ ψευδώνυμα γι' αὐτὸν ἐκφράζουν τὴν δυνατότητα: Καὶ τοῦτο καὶ κείνο καὶ τ' ἄλλο καὶ κανένα ὀρισμένο. Ἰσοριθμούς πειρασμούς. Ἡ σκέψῃ του, μὲ τὰ ψευδώνυμα, δὲ μένει ἐνιαία καὶ μονότονη· παίρνει ὅλες τὴς δυνατὰς ἐκδοχάς. Ἀλλ' ἀπέναντι ὅλων τῶν ψευδωνύμων ὁ ἴδιος θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του σὲ ἀντίφασιν. Δὲν ἀνεβαίνει στὴ σκηνὴ μαζί τους, μένει ἀπόσπαστος, σὰν ὑποβόλευς. Ἡ ποιητικὴ χλαμύδα τῶν ψευδωνύμων δὲν ἦταν ἀπλῶς ριγμένη πάνω του, ἀλλὰ ἀποτελοῦσε μέρος τοῦ σώματός του· τὰ ἐπιδεικνύει, ὄχι γιὰ ν' ἀποξεχασθῇ, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταλάβῃ καλύτερα τὸν ἑαυτό του, καὶ γιὰ νὰ τὸν ἐκφράσῃ καλύτερα.

Στὰ πρῶτα του ἔργα τὸν ἀπασχόλησαν προβλήματα αἰσθητικὰ καὶ ἠθικὰ. Δὲν ἄργησεν ὁμως νὰ βρῇ τὸ δρόμο που καλύτερα ἐταίριαζε στὴ μυστικοπαθὴ ἰδιοσυγκρασίαν του καὶ ν' ἀφιερωθῇ ὀλοκληρωτικὰ στὴν ὑπηρεσίαν τῆς θρησκείας. Τὸ ἔφος του, μ' ὅλη τὴν μυστικοπάθειαν που θυμίζει προφήτες τῆς Ἡ. Διαθήκης, δὲ στερεῖται καὶ τῆς διαλεκτικῆς δεξιότητος τῶν πλατωνικῶν διαλόγων· ἡ κριτικὴ εἰρωνία συνδυάζεται μὲ ποιητικὴ μουσικότητα· καὶ τὸ ἔφος του—συνταίριασμα ἀντιφάσεων, ἁρμονία ἀντιφωνῶν.

Ἡ φιλοσοφία του, φιλοσοφία ὄχι συστηματικὴ, ὄχι ἀπὸ καθέδρας, ἀλλὰ βγαλμένη ἀπὸ τὴ ζωὴ, πρακτικὴ φιλοσοφία, χαρακτηρίζεται ὡς ἀπόλυτος θρησκευτικὸς ὑποκειμενισμός. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσα τότε ἀντικειμενικὴν ἰδεοκρασίαν τοῦ Ἐγέλου—που ὁ Κίρκεγκωρντ τὴν ἐγνώρισεν ἀπὸ κοντὰ στὸ τα-

ξεῖδι του μέχρι Γερμανίας—καὶ πρὸς τὰ δόγματα τῆς καθεστηκυίας Ἐκκλησίας, ὑποστηρίζει τὴν ἀπόλυτην ὑπεροχὴν τοῦ ὑποκειμένου ἐναντι τοῦ ἀντικειμένου. Ἡ αἰσθητικὴ ἀντίληψι τῆς ζωῆς ἄγει ἀναγκαστικὰ πρὸς τὴν ἐγωιστικὴν ἀναζήτησιν τῆς ἠθικῆς. Ἡ καθαρὰ ἠθικὴ ἀντίληψι δὲν ἔχει βάσιν· μόνον τὸ ὑποκείμενον καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ δικασθῇ. Ἡ θρησκεία εἶναι, πρῶτα καὶ ἀρχῆς, βάθος· πρέπει λοιπὸν νὰ προκαλῆσθαι πνεύματα ἀνησυχίας που νὰ τὰ καλῇ σὲ ζωὴ βαθειά. Ἀλλὰ πὼς, δὲν ὑπῆρχεν ἀνησυχία στὴν ἐποχὴν τοῦ Κίρκεγκωρντ; Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀκόμα στὴν ἐποχὴν μας; Ὑπῆρχεν, ὑπάρχει—καὶ πολλὴ μάλιστα. Ἐκδηλοῦνται στίς ἐπαναστάσεις καὶ στίς ἐπιστημονικὰς ἐρευνὰς. Μὰ ἡ ἀνησυχία αὕτη εἶναι ἐπιπολαία. Πρέπει νὰ φθάσῃ ν' ἀπειλήσῃ τὴν ψυχὴν μας, τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν αὐτονομίαν τῆς. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅμοιος μὲ μιὰ σταγόνα μὲς στὸν ὠκεανόν, εἶναι μιὰ μόλις διάκριτη στιγμή τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Μὰ θάταν σφάλμα νὰ θεωρῇ κανεὶς τὸν ἑαυτό του ὡν χωρὶς σημασία: εἶναι ὁ ἴδιος τὸ πρᾶγμα που ἔχει τὴν μεγαλύτερην σημασίαν στὸν κόσμον καὶ ὅλα μέσα του θὰ κριθοῦνε.

Θρησκεία δὲν εἶναι οἱ στοχασμοὶ περὶ θρησκείας· θρησκευτικὸν εἶναι μόνον νὰ ζῆ κανεὶς μέσα στὴ θρησκείαν. Ἡ πίστις στὸ θεὸν καὶ στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς ἐγκεῖται στὸ νὰ ἐκφράξῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν πίστιν μὲ τὴν ζωὴν του. Ὁ δρόμος τῆς θρησκείας εἶναι ἡ ἀλήθεια που ἔζησε κανεὶς. Εἶναι σφάλμα νὰ θεωρῇ κανεὶς τὸ ἀντικείμενον τῆς θρησκείας πρᾶγμα λογικόν καὶ ἐπιδεκτικόν ἀποδείξεως· ἡ φύσις τῆς πίστεως εἶναι ἀκριβῶς νὰ πιστεῖται στὸ ἀναληθοφανές, στὸ παράλογον, στὸ παράδοξον. Ὁ ἄνθρωπος που θέλει νὰ ζῆσθαι βαθειά δὲν κοιτᾷ καθόλου τί κάνουν οἱ ἄλλοι, δὲν ξέρει ἂν ὑπάρχουν ἄλλοι ἄνθρωποι στὸ δρόμον. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἐγκεῖται στὸ νὰ ρωτᾷται κανεὶς τὸν ἑαυτό του: «Αὐτὸ μπορῶ νὰ τὸ κάμω;» καὶ ὄχι «Εἶναι πραγματικόν αὐτό;» Τὸ ἄτομον πρέπει νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τὸ πλῆθος, γιατί τὸ πλῆθος εἶναι ψέμα. Μέσα στὸ πλῆθος ὁ ἄνθρωπος χάνει τὴν εὐθύνην του—ἢ, τουλάχιστον, τὴ μοιράζεται μὲ τοὺς ἄλλους καὶ τὴν ξεφορτώνεται. Τί δυνατὰ που ἐκφράζει ὁ Κίρκεγκωρντ τὴν ἀποστροφήν πρὸς τὴν ἀγελαίαν προστυχίαν τοῦ πλῆθους: «Κανεὶς, λέγει, στρατιώτης δὲν ἐτόλμησε νὰ σηκώσῃ χεῖρ ἐναντίον τοῦ Γαίου Μαρίου—αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια. Μὰ τρεῖς τέσσαρες γυναῖκες, που φανταζόντανε πὼς ἀποτελοῦσαν πλῆθος καὶ θαρροῦσαν πὼς κανεὶς δὲ θὰ μάθαινε ποιὲς ἦταν, οὔτε ποιά ἄρχισε πρώτη νὰ χτυπᾷ, ἐτόλμησαν. - Τί ψέμα!» Καὶ ἄλλοθ: «Πᾶρε τώρα ὄ,τι ὑψηλότερον ὑπάρχει, σκέψου τὸ Χριστὸν καὶ πάρε τὴν ἀνθρωπότητα ὀλοκληρῶν, ὄλους τοὺς ἀνθρώπους που γεννήθηκαν καὶ που θὰ γεννηθοῦνε· νὰ τί κατάστασι θὰ ἐδημιουργοῦσεν ἡ ἀπομόνωσις: μόνος, μὲ τὸ Χριστὸν ἀπέναντί του, νὰ προχωρήσῃ μόνος ἐναντίον του καὶ νὰ τὸν φτύσῃ κατὰ πρόσωπον...»

ὁ ἄνθρωπος, πού θά εἶχε αὐτό τὸ θάρρος, δὲν ἐγεννήθηκεν ἀκόμα καὶ δὲ θά γεννηθῆ ποτέ: - αὐτὴ εἶν' ἡ ἀλήθεια! Ἐν τούτοις, ὅταν ἦταν πλῆθος, ἔλαβαν αὐτὸ τὸ θάρρος. - Φριχτὸ ψέμα!...

Κι ὁ Χριστός; Ὁ Χριστός, πρῶτα κι ἀρχῆς, εἶναι μιὰ κλήσι. Πρέπει ν' ἀρχίσουμε νὰ τὸν ἀκοῦμε: «Ἐλθετε πρὸς ἐμὲ ὅσοι οἱ κεκοπιακότες καὶ βεβαρῶμένοι καὶ δόσω ὑμῖν τὴν ἀνάπαισιν». Μᾶς καλεῖ ὁ Ἰησοῦς Χριστός - ἀλλὰ ποῦδ' Χριστός; Ὁ καθήμενος ἐπὶ δόξης, ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς; Ὁχι, αὐτὸς δὲ μᾶς λέει τίποτε. Μᾶς καλεῖ ὁ ἐν ταπεινώσει καὶ καταπτώσει Χριστός. Θά ἐπανέλθῃ, ἐν δόξῃ ὁ Χριστός, ὅταν ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου· ἀλλὰ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα μπορεῖ νὰ τὴν ἔχῃ μόνον ἐκεῖνος πού τὸν ἀκολουθεῖ στὴν ταπεινώσει του. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται διὰ δεκαοκτῶ αἰῶνες πού ἐπέρασαν ἀπὸ τὴ Σταύρωσι τοῦ ἀπόδειξαν λίγο-λίγο τὴ θεϊότητα τοῦ Χριστοῦ. Τί ἀνοησία! Αὐτὸ ἀποδείχθη τὸ πολὺ - πολὺ πὼς ὁ Χριστός ὑπῆρξε μέγας ἄνθρωπος, ἴσως ὁ μεγαλύτερος ὄλων. Ἀλλὰ ὅλα τὰ μεγαλεῖα προστιθέμενα δὲν κάμνουν μιὰ θεϊότητα. Ἔτσι, ἀφοῦ χρειάσθηκε νὰ περάσουν 1800 χρόνια γιὰ ν' ἀποδειχθῆ πὼς εἶναι Θεὸς ὁ Ἰησοῦς, στὰ 300 μ. Χ. παραδειγματος χάρι ὁ Χριστός θάταν $\frac{300}{1800}$ Θεοῦ!..

Μὰ ὄχι! «Πρέπει κανεῖς ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχή, νὰ γίνῃ σύγχρονος τοῦ ταπεινοῦ Χριστοῦ, τοῦ ταπεινοτάτου, τοῦ γεννηθέντος ἀπὸ μιὰ καταφρονεμένη παρθένα, πού εἶχε πατέρα ξυλουργὸ καὶ συγγενεῖς ὄλους ἀνθρώπους τῆς κατωτέρας τάξεως· νὰ γίνῃ σύγχρονος τοῦ Σταυρωθέντος καὶ νὰ τὸν παρακολουθήσῃ καὶ νὰ τὸν μιμηθῆ στὴν ταπεινώσει του».

Στῆ «Μαθητεία στὸ Χριστιανισμό» ὁ Κίρκεγκωρντ καταλήγει μὲ ἐρώτημα στὴν καθεστηκυῖα Ἐκκλησία τῆς ἐποχῆς του. (Μὰ γιατί ὄχι καὶ πρὸς κάθε καθεστηκυῖα Ἐκκλησία;) «Τί σκέπτεσαι γιὰ τὸ χριστιανικὸ ἰδεώδες; Τολμᾶς νὰ ἰσχυρισθῆς ὅτι αὐτὸ κηρύσσεις καὶ ἐκδηλώνεις μὲ τὴν ὑπαρξί σου; Ἡ, ἀπεναντίας, θά ὁμολογήσῃς ὅτι ἔχεις πολὺ ἀπομακρυνθῆ ἀπ' αὐτό;» Δυὸ ἦταν στὴν ἐποχὴ τοῦ Κίρκεγκωρντ αἱ θρησκευτικαὶ προσωπικότητες στὴ Δανία: ὁ Grundtvig καὶ ὁ ἐπίσκοπος Münster. Καὶ μὲ τοὺς δυὸ ἦλθε σ' ἀντίθεσι, μ' ὄλο πού ὁ Münster ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους πού ἀναγνώρισαν καὶ διεκήρυξαν τὴν συγγραφικὴν ἀξία καὶ ὑπῆρξε, τρόπον τινά, προστάτης του. Κι ὅταν ἐπέθανε ὁ Münster δὲν ἐδίστασε ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν πραγματικὴν του ἀξία ὡς θρησκευτικοῦ ἀνθρώπου, ὡς «μάρτυρος τῆς ἀληθείας». Μαζί, ἀπηύθυνε καὶ ἐναντίον ὄλου τοῦ κλήρου τὴ μομφή ὅτι δὲν εἶναι πραγματικὰ Χριστιανός. Ὁ ἐπίσημος Χριστιανισμός, εἶπε, μοιάζει μὲ τὸ Χριστιανισμό τῆς Καινῆς Διαθήκης ὅσο τὸ τετράγωνο μὲ τὸν κύκλο: «Νᾶσαι Χριστιανὸς θά πῆ νὰ βασανίζεσαι παντοιοτρόπως».

Κατὰ τὸν Κίρκεγκωρντ, ὅπως καὶ τὸ Νί-

τσε, ὁ ἄνθρωπος, ἢ ἐπίστεψι τῆς δημιουργίας, πρέπει νὰ ξεπερασθῆ. Εἶναι μιὰ δυνατότης πού δὲ μπορεῖ νὰ μείνῃ στὴν κατάστασι τοῦ δυνατοῦ, Ἀλλὰ τὸ ξεπέραςμα αὐτό, ὁ ὑπεράνθρωπος, διαφέρει στὸν Κίρκεγκωρντ καὶ στὸ Νίτσε. Τοῦ Νίτσε ὁ ὑπεράνθρωπος εἶναι ὁ ἦρωας, ὁ ἀντίλογος τοῦ Ἐσταυρωμένου, ἢ πρόκλησι ἐναντίον τοῦ Θεοῦ Ἐλέους τοῦ Κίρκεγκωρντ θάνατι ὁ μάρτυς, ὁ φτιασμένος κατ' εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Μ' ὅλη τὴ διαφορὰ στὴν κατάληξι, καὶ τοῦ Κίρκεγκωρντ καὶ τοῦ Νίτσε ἡ ἀφετηρία εἶναι ὁμοία: εἶναι μιὰ ἰσχυρογνώμων ἀνικανότης συμβιβασμοῦ μὲ τὸ ἡμίμετρο, μὲ τὴν ἰσοπέδωσι, μιὰ βιολογικὴ ἀντίθεσι πρὸς τὸ περιβάλλον. Καὶ μ' ὅλες τὶς ἀκρότητες τοῦ Νίτσε, τοῦ Κίρκεγκωρντ ὁ μάρτυς ἐκφράζει ριζικώτερα ἀπὸ τὸν ἦρωα τὴν ἀπόλυτη τάσι. Τὸ ξεπέραςμα λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐγκεῖται στὴν ἐντονη βεβαίωσι τῆς ὑπάρξεώς του, στὴν κατάκτηση τῆς ζωῆς, ἀλλὰ στὴν κατάλυσι τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ ρῆξι μὲ τὸ περιβάλλον στὸ Νίτσε εἶναι ἐξωτερικὴ, ἐνῶ στὸν Κίρκεγκωρντ, ἢ ρῆξι τοῦ ταπεινωμένου ἀνθρώπου πού ἐγκαταλείπεται στὸ Θεό, εἶναι ἐσωτερικὴ. Ὁ ἄνθρωπος δὲ μπορεῖ νὰ σωθῆ μονάχος του· δὲ μπορεῖ ὁ μάρτυς, μὲ τὴν ἴδια του δύναμι, νὰ πραγματώσῃ ἐκεῖνο πού ὁ Χριστός τὸ μπόρεσε μόνος τ.υ. Μόνον ἓνα πῆδημα ἀπὸ τὰ Νίτσεικά ὕψη μὲς στὴν ἀπάργνησι τοῦ Χριστοῦ, μόνῃ ἢ χριστιανικῇ ταπεινώσει μέσα στὴν ἀβυσσο τοῦ ἀμαρτήματος ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπο νὰ φθάσῃ τὴν κορυφή τοῦ προορισμοῦ του. Ἡ πίστι δὲν εἶναι αἰσθημα φυσικὸ τῆς ζωῆς, εἶναι μιὰ ὑπερτέρα ἀμεσότης, πού μόνον μὲ πῆδημα βολεῖ νὰ φθασθῆ.

Στῆ Νίτσεικῇ ἱεραρχίᾳ τῶν ὑπάρξεων πού ἐφθασαν στοὺς ἀνώτερους βαθμοὺς τῆς ζωῆς ὁ Κίρκεγκωρντ—προθύστερη ἀλήθεια συσχέτιση!—ἀντιθέτει τὴν οὐσιαστικὴν ἰσότητα ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, τὸ συγχρονισμό μὲ τὸ Χριστὸ καὶ τὴ μίμησι αὐτοῦ. Ὁ Χριστός εἶναι ἓνα ὄν πού καταβάλλει προσπάθεια, κι ὁμοῦ εἶναι Θεός - ἐξ οὗ καὶ τὸ παράδοξο. Ἐδῶ δὲν πρόκειται, ὅπως στὸ Νίτσε γιὰ κίνησι ἀνόδου, ἀλλὰ γιὰ ὀπισθοχώρησι. Καὶ ἡ ταπεινώσι αὐτὴ ἀγει τὸν Κίρκεγκωρντ σ' ἓναν ἀντιζωτικὸν ἀσκητισμό. Ἀποκαλεῖ τὸ Θεὸ ἐχθρὸ θανάσιμο: «Ὁ Θεὸς δὲ θέλει νὰ σὲ κατέχῃ μὲ τὶς ἐπιθυμίες σου καὶ μὲ τοὺς φόβους σου. Ὁχι, Ὁλ' αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ θυσιάσῃς, ν' ἀδειάσῃς τὴν ψυχὴ σου ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα στοιχεῖα». Τὸ ἀδύνατο εἶναι ὁ μόνος δεσμός μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. «Ὁ Χριστιανισμός ὑφίσταται μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχει μῖσος μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων». «Φριχτὸ πρᾶγμα, ὅταν ὁ Θεὸς βγάξῃ τὰ ἐργαλεῖα του, πού χρησιμεύουν γιὰ τὴν ἐγχείρησι, πού καμμιά ἀνθρώπινη δύναμι δὲν τὴ μπορεῖ: νὰ ξεριζώσῃ μὲς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ζωῆς—νὰ τὴν σκοτώσῃ, ὥστε νὰ μπορῆ ὁ ἄνθρωπος νὰ ζῆ σὰ νεκρός». «Ἄν τὸ τρομερώτερο ἀπὸ τὰ τρομερὰ βάσανα, ἢ ἀέναη συντριβὴ τῆς ψυχῆς σου

προκαλεῖ φρίκη, ἔ! τότε φανοῦ ἀρκετὰ ειλικρινῆς καὶ ὁμολόγησε πὼς δὲν ἔχεις σχέσι μὲ τὸ Χριστιανισμό!»

Γιὰ νὰ φθάσῃ ὁμοῦ κανεῖς σ' αὐτὸν τὸν προορισμό, ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσῃ; Ἡ πορεία τῆς σκέψεως τοῦ Κίρκεγκωρντ φαίνεται ὡς μιά προσπάθεια νὰ καταλήξῃ στὸ Χριστό, ἀλλὰ ἐξίσου καὶ ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸ Σωκράτη. Τέλος καὶ σκοπὸς ὁ Χριστός, ἀφετηρία ὁ Σωκράτης. Ὁ δευτέρος αὐτὸς βασιλεῖ τις σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἑαυτό του στὴ γνώσι, ἀντιθέτως ἀπὸ τὸ Χριστό πού τις βασιλεῖ στὴ θέλησι καὶ τὴν ἀυταπάρνησι: «Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν». Ὁ Σωκράτης ὁδηγεῖ στὴν ἁρμονία πρὸς ἑαυτόν, ὁ Χριστὸς σὲ ρῆξι πρὸς ἑαυτόν. Ὁ Σωκράτης ἀγνοεῖ τὴν ἐσωτερικὴ τραγικότητα, τὴν ἔντασι τῶν σχέσεων μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου· ἀλλὰ εἶναι ὁ πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ. Χωρὶς τὴν αὐτογνωσίαν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀυταπάρνησι, χωρὶς τὴν ἁρμονία δὲν ὑπάρχει σύγκρουσι. Ὁ Σωκράτης εἶναι τὸ κορυφῶμα τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου, πού εὐαγγελίζεται τὸ νέο προσανατολισμὸ τοῦ ἀνθρώπινου γένους, προσανατολισμὸ πού ἀρχίζει μὲ τὸ Θεάνθρωπό καὶ τερματίζεται μὲ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ. Μέσ' στὸ σωκρατικὸν ἀγνωστικισμὸ ὁ ἀνθρώπος παίρνει συνείδησι τῶν ὀρίων του καὶ ἀγεται, ἀπὸ τὴ συναίσθησι τῶν ὀρίων του, εἰς ὕστατη συμφωνία πρὸς ἑαυτόν.

Φυσικὸ εἶναι ἡ στάσι αὐτὴ τοῦ Κίρκεγκωρντ ἀπέναντι τῆς ζωῆς καὶ τῶν προβλημάτων τῆς νὰ τὸν ξεμοναχιάσῃ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους: «Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τὸν ἑαυτό μου, παρὰ μόνον πρὸς τὸ Θεό· μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἔχει ἐμφιλοχωρήσει παρεξήγησι· δὲν ἔχω πιά κοινὴ μ' αὐτοὺς γλώσσα». Καὶ περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ἔγραψεν: «Ἄν θὰ χρειασθῆ ἐπίγραμμα γιὰ τὸ μνήμα μου, ἂς γράψουν: «Ὁ μονάχος».

Αὐτὴ εἶναι μιά σύντομη σκιαγραφία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Κίρκεγκωρντ· ἀποσκοπεῖ νὰ δώσῃ στὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη μιά συμπεπυκνωμένη ἐκθεσι τῶν ἰδεῶν τοῦ Δανοῦ διανοητοῦ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὴ βαθύτατη ἀπήχησι πού εἶχαν τόσο στὴν πατρίδα του καὶ μὲ τὸν καιρὸ, σ' ὅλες τις εὐρωπαϊκὰς χώρας. Ἡ δξύτατη ψυχολογικὴ του διείσδυσι, ἡ δύναμη τοῦ ὕφους του, ἡ ἐνάργεια μὲ τὴν ὁποία παρουσιάζει τις ἰδέες του, βγαλμένες, ὄχι ἀπὸ ἀφηρημένους στοχασμούς, ἀλλὰ ἀπὸ βίωσιν ἐντονὴ καὶ βαθειά, ἡ ἀδυσώπητη ειλικρινεῖα τῆς αὐτοαναλύσεως, ὁ λυρικός ἐνθουσιασμός, κατατάσσουν τὸν Κίρκεγκωρντ μεταξὺ τῶν ὑποβλητικωτέρων συγγραφέων. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ δὲν ἀποδείχνουν· συνεπαίρνουν τὸν ἀναγνώστη. Ἔτσι, ὁ Κίρκεγκωρντ μᾶς συνεπαίρνει μέσα στὴ δίγη τοῦ πάθους πού ἀσίγαστο σ' ὅλα του τὰ ἔργα, τοὺς δίνει

κάποια τραγικότητα. Κάτω ἀπὸ κάθε γραμμὴ, καὶ στὸ ἐλάχιστο τῶν ἔργων του, σπαράζει μιά καρδιά μεγάλη, βογγάει μιά ψυχὴ πονεμένη, ἓνα πνεῦμα ἀνήσυχο χτυπάει τὰ φτερά του. Ὁ ἴδιος ἔγραψε, μὲ τὸ δίκιο του: «Στὰ 1800 χρόνια τῆς Χριστιανοσύνης δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἀνάλογο μὲ τὸ ἔργο μου. Ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία τῆς Χριστιανοσύνης. Ξέρω ἐπίσης καὶ τὴν ἀνταμοιβή μου. Ἐκεῖνο πού ὑπέφερα μπορῶ νὰ τὸ ἐκφράσω μ' αὐτὰ τὰ λόγια: δὲν ὑπῆρξα σάν τοὺς ἄλλους».

Τὸ «Συμπόσιο», πού ἀκολουθεῖ ἡ μετάφρασι του, εἶναι τὸ πρῶτο αὐτοτελὲς μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Κίρκεγκωρντ: «Σταθμὸς στὸ δρόμο τῆς ζωῆς», πού δημοσίευσεν τὸ 1845. Τὸ μετέφρασα ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ ἐπὶ τῆ βάσει τῶν δυὸ μεταφράσεων πού ὑπάρχουν: τῶν André Babelon et C. Lund (Éditions du Cavalier, 1933) καὶ τοῦ P. H. Tisseau (Édition Alcan, 1933). Ἐγράφη τὴν ἐποχὴ πού ὁ Κίρκεγκωρντ περνοῦσε τὴν αἰσθητικὴ καὶ ἠθικὴ φάσι τῆς πνευματικῆς του ἐξελίξεως, ὅσον ὁμοῦ κι ἂν φανῆ παράξενο, τὸ «Συμπόσιο» πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς προοίμιο τῶν θρησκευτικῶν του ἔργων.

Στὸ ἔργο αὐτὸ ὁ Κίρκεγκωρντ ἔχει λατινικὸν τίτλο «In Vino Veritas» (Ἐν οἴνῳ ἡ ἀλήθεια). Ἐπροτίμησα ὁμοῦ τὸν τίτλο «Συμπόσιο», πού βάζει κι ὁ Tisseau, γιὰτὶ αὐτὸς ἀνταποκρίνεται ἐξηγηματικότερα στὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, πού ἐγράφη ἀπὸ τὸν Κίρκεγκωρντ μὲ προφανῆ πρόθεσι μιμήσεως τοῦ πλατωνικοῦ «Συμποσίου», στὸ ὁποῖον ἄλλως τε καὶ ἀναφέρεται σὲ πολλὰ σημεῖα. Ἡ μορφή του εἶναι ὅπως καὶ τοῦ πλατωνικοῦ «Συμποσίου»: ὄχι συζητικὸς διάλογος, ἀλλὰ οἱ συνδαιτημόνες, μὲ τὴ σειρά, ἀναπτύσσουν τις ἰδέες των, χωρὶς νὰ διακόπτῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Τὰ πρόσωπα τοῦ «Συμποσίου», ἐκτὸς δυὸ ἀνωνύμων, εἶναι γνωστὰ ὡς ψευδώνυμα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν ἄλλα ἔργα του: Κωνσταντῖνος Κωνσταντίος, Βίκτωρ Ἐρημίτης, Ἰωάννης Ξελογιαστής, Πάρεδρος Βίλχελμ. Θέμα τὸ ἴδιο μὲ τοῦ πλατωνικοῦ «Συμποσίου»: ὁ ἔρως καὶ ἡ σχέσι γυναικὸς καὶ ἀνδρός. Οἰκονομία λόγου ἡ αὐτή. Καὶ τὸ ὕφος ἀνάλογο.

Τί θάρρος ἀλήθεια ν' ἀποκοπή κανεῖς «Συμπόσιο» μετὰ τὸν Πλάτωνα! Θάρρος ὁμοῦ κι ὄχι θράσος. Γιὰτὶ ὅσοι τὸ διαβάσουν τὸ βιβλίον τοῦτο, θὰ συμφωνήσουν, πιστεύω, μὲ τὸ Γεώργιο Μπραντές, πού στὸ ἔργο του γιὰ τὸν Κίρκεγκωρντ ἔγραψε πὼς τὸ «Συμπόσιόν» του ἀντέχει στὴ σύγκρισιν μὲ τὸ «Συμπόσιον» τοῦ Πλάτωνος.

Κ. Θ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ἰανουάριος 1942